

О. Я. Сорока,
начальник юридичного відділу, Івано-Франківський національний медичний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКАРПАТТІ В ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918—1919 РОКИ)

У статті аналізується державне регулювання медичної діяльності на Прикарпатті в період правління Західно-Української Народної Республіки (1918-1919 роки).

The state regulation of medical activities in Prykarpattya during West Ukrainian People's Republic is analyzed in this article (1918—1919 years).

Ключові слова: державне регулювання, медична діяльність.
Key words: state regulation, medical activities.

Є історія, яку можна вивчати не поспішаючи... це давня історія. А є історія, яку треба поспішати зібрати, записати свідчення, віднайти документи й устигнути опитати ще живих свідків.
Оксана Крохмалюк.

ВСТУП

У результаті Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. на західноукраїнських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії, була створена Західно-Українська Народна Республіка.

А в результаті більшовицького жовтневого перевороту в Росії постала ще одна українська держава: Українська Народна Республіка. Це було зумовлено як історичною долею цих земель, так і обставинами, що склалися. За цих обставин керівництва УНР і ЗУНР пішли на зближення, намагаючись взаємно закріпити свої позиції та реалізувати споконвічні мрії українців про об'єднання (злуку).

Де-факто Західно-Українська Народна Республіка існувала до липня 1919 р. (евакуації уряду та Галицької армії на територію Української Народної Республіки (УНР)), де-юре — до березня 1923 р., коли Рада послів держав Антанти дала дозвіл на інкорпорацію Польщею Східної Галичини.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Прикарпаття стало складовою Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в 1918 році (з кінця грудня 1918 р. УНРада і уряд ЗУНР знаходились у Станіславові). Після Акту злуки, який було урочисто проголошено 22 січня 1919 р. на Софіївському майдані у Києві, Прикарпаття увійшло до складу Української Народної Республіки під назвою "Західні Области Української Народної Республіки" (ЗОУНР).

ЗУНР була в державно-правовому розумінні належним чином організована, з налагодженим, доволі чітко діючим законодавчим, адміністративно-виконавчим, правозахисним апаратом, збройними силами тощо. Місцевими органами влади були повітові Національні Ради, що склалися з представників авторитетних службовців, селян, священників, лікарів. Державний Секретаріат мав 14 державних секретарів: внутрішніх справ, закордонних справ, фінансів, юстиції, віросповідань, освіти, військових справ, земельних справ, торгівлі й промисловості, публічних робіт, праці і суспільної опіки, суспільного здоров'я, шляхів, пошти і телеграфу. Створена була і належна правова основа, ухвалено низку законів та інших правових актів, які ґрунтовно і кваліфіковано врегульовували різні галузі державного, соціально-політичного, економічного життя, галузі освіти, культури, охорони здоров'я [8].

Законодавча діяльність уряду ЗУНР відіграла важливе значення в організації державно-політичного життя країни. У Законі про адміністрацію ЗУНР від 16 листопада 1918 р. визначилися принципи законотворчої діяльності. Оскільки видати нові закони в обмеженому часі було неможливо, залишалось чинним попереднє австрійське законодавство, якщо воно не суперечило інтересам і цілям Української держави. Водночас активно напружувалась власна законодавча база. Економічно розореному війною краєві загрожував голод. Влада ЗУНР створила так званий харчовий виділ, взяла на облік усі запаси продовольства й товарів пер-

шої необхідності, організувала їх розподіл серед населення. Заборонялося вивозити продовольство за межі держави, вводилося два дієтичні (безм'ясні) дні на тиждень, було відкрито дешеві й безкоштовні їдальні для бідноти, дітей і людей похилого віку. Неабиякі зміни відбулися у сфері охорони здоров'я, освіти. Відкривалися лікарні, поліклініки, школи [3].

Для адміністрації ЗУНР питання медичного забезпечення найбільш гостро постало на початку листопада 1918 р. через воєнні сутички з польськими підрозділами, що виступили проти української влади. Серед українських старшин виявився військовий лікар Кость Тянячків, якому військове командування доручило очолити санітарний реферат при штабі. Відразу штабним наказом К. Тянячківча було призначено комендантом ("санітарним шефом") санітарної частини, яку він сам і повинен був організувати. Новопризначений санітарний шеф мав у своєму розпорядженні обмежену кількість фахово підготовлених українців. Серед добровольців було виявлено одного лікаря, сім студентів-медиків та кілька фахово підготовлених жінок допоміжного медичного персоналу ("сестер милосердя") [7].

Займалися власті ЗУНР і питаннями охорони здоров'я населення. Ще в грудні 1918 р. усім повітовим комісарам наказано було призначити повітових санітарних лікарів, створити санітарні комісії, вжити заходів до відкриття лікарень, поліклінік, аптек. Це в міру можливостей і було зроблено. Керував організацією і діяльністю медичної служби санітарний відділ секретарства внутрішніх справ, видавалися продовольчі пайки. Проте лікарів, санітарів, медсестер дуже не вистачало, як і найнеобхідніших медикаментів. Не дивлячись на це, медична служба зробила багато для надання медичної допомоги населенню краю та десяткам тисяч військовополонених, які переїжджали через Галичину. Була в основному ліквідована й грізна пошесть тифу, яка почала поширюватись у краї [4].

Державні повітові комісари, які були представником і основним органом державної адміністрації, поруч із основним правом і обов'язком "берегти інтереси української державності і протидіяти всяким способам, скерованим проти неї, повинні були "прекладати" Державному Секретаріатові місячні звіти про стан здоров'я громади в повіті" [1].

Після відступу українського війська зі Львова і розгортання широкомасштабної українсько-польської війни, медична служба формувалася відповідно до реорганізації структури Української Галицької Армії (УГА). Поряд із браком фахово підготовлених офіцерів вищого командного складу, відчувалась недостатня кількість військових спеціалістів в окремих структурних підрозділах УГА, зокрема у медичній службі.

Медична служба УГА мала розгалужену систему надання лікарської допомоги. За визначенням науковця, члена Наукового товариства імені Шевченка в Америці В. Трембіцького медичні служби за функціями поділялися на такі види: надання першої допомоги (перев'язочно-лікарська) у прифронтовій лінії чи на державному кордоні; при транспортних засобах (перевезення військових частин до чи від фронту); у міських лікарняних осередках чи міських госпіталях. Саме військові госпіталі несли найбільше навантаження та відповідальність за видужання особового складу УГА.

Приміщення та обладнання військових госпіталів не було типовим чи стандартним. Окремі госпіталі мали відповідний лікарський персонал і повне обладнання, навіть з рентгеном, й були розташовані у спеціальних будівлях зі значною кількістю лікарняних ліжок. Обслуговуючий персонал складався із відповідно навчених військових санітарів, "сестер служебниць" та "сестер жалібниць". Поряд з тим діяли й госпіталі, організовані, поспіхом, що не мали найнеобхіднішого обладнання та забезпечення.

Із самого початку державотворення Західно-Української Народної Республіки та організації УГА необхідно було вирішувати питання забезпечення медикаментами цивільних лікарень та військових госпіталів. Головна проблема полягала у тому, що в Галичині, на Східному фронті Першої світової війни з 1918 р. масштабних військових дій фактично не велося. Тому майже весь лікарсько-медичний запас австрійської армії був концентрований переважно на фронтовій лінії, що проходила через Балкани (Македонія, Албанія), Альпи та на італійському фронті. Тому новопосталі ЗУНР у спадок залишилося не так багато стратегічних військових припасів. Наприклад, питання гострого браку медикаментів обговорювали на засіданні УНРади в Станіславові 7 лютого 1919 р. [9].

Забезпеченням госпіталів ліками та обладнанням займався Державний секретаріат внутрішніх справ ЗУНР. Закупівлі ліків та медикаментів здійснювалися переважно через посольства та дипломатичні представництва в Австрії, Чехо-Словаччині та Угорщині [7].

Після проголошення у 1918 році Західно-Української Народної Республіки Державну медичну місію ЗУНР у Відні очолює Ярослав Окуневський — військовий лікар, контрадмірал Австро-Угорського флоту, мандрівник, публіцист, меценат, національно-просвітницький діяч. Згодом він переїжджає жити до Городенки до брата, стає головнокомандувачем у санітарних справах Державного Секретаріату ЗУНР. Коли Морське відомство УНР стало формувати полки морської піхоти, виникли проблеми з їхнім медичним забезпеченням. Як колишній головний лікар Австро-Угорського флоту, керівник медичної місії ЗУНР у Відні адмірал Ярослав Окуневський зробив значний внесок у забезпечення військ УНР. Використавши свої зв'язки у Відні, він у 1919 році організував доставку медикаментів і військово-медичного майна на потреби армії УНР [10].

В Австрії, як пригадавав генерал-лікар Ярослав Окуневський, відбувалася закупівля медичного майна з рознарядки Державного секретаріату військових справ ЗУНР, за фінансової підтримки Миколи Василька: "Дивлюся — запотребовання на цілі шпиталі, на ліки, на інструменти, на санітарний матеріал, на вербовання лікарів і т. д., підписані полковником д-ром Андрієм Бурачинським. Дальше письмо від міністра здоров'я д-ра Куровця, де описується страшні санітарні відносини між населенням і знов запотребовання. Реферую. "Все те кінчене, дістати все те можна, навіть досить дешево із повоєнних складів Австрії, але на це треба мільонів. Як можете мені їх дати, то буде можна вислати за кілька тижнів". Перший раз я побачив Василька, що звичайно був дуже повздержливий, як він вибухнув гнівом. "Та що вони гадають ті панове в Станіславові, що Відень все їм ще мама! Чи гадають, що я тут друкую австрійські корони?" Видкося, що таких запотребовань, як оце моє, прийшло до посольства багато з інших департаментів у Станіславові. На другий день закликав мене знову Василько, дав мені чек до банку на один мільон. "Більше не маю, — казав — закупіть, що знаєте і зможете, і висилайте". Звідки Василько добув ті гроші, а то була в той час висока сума, не знаю. Знаю, що зі Станіславова до посольства ніякі гроші не приходили. За ті гроші закупив я в Австрійським Червонім Хресті два цілком улаштовані епідемічні шпиталі і вислав їх в Україну" [6].

Медична служба ЗУНР потерпала від кадрової проблеми, яка ускладнювалася тим фактом, що більшість цивільних лікарів польської національності, які за австрійської влади мешкали і працювали у Східній Галичині, відмовлялися працювати в українських військових госпіталях. Після листопадового перевороту 1918 р. весь тягар медичної допомоги ліг на національні медичні кадри. Вдалося залучити до роботи українські медичні кадри: Ростислава Біласа, Осипа Прийму, Андрія Бурачинського та інших. Велась

підготовка лікарів на медичному факультеті Українського університету у Львові, який очолював доктор Мар'ян Панчишин. У визвольних змаганнях брали активну участь лікарі: Олександр Козакевич, Володимир Білозор, Володимир Щуровський, Мирон Заячківський, Кость Воєвуха, Петро Петрушевич та інші [11].

Частина кваліфікованих лікарських кадрів цивільна та військова влада ЗУНР була змушена запрошувати з Наддніпрянської України та Австрії. Особливо велику увагу надавали залученню для госпіталів висококваліфікованих лікарів-хірургів. Зокрема, з-поміж світил віденської хірургічної клініки вдалося запросити до праці в ЗУНР докторів Глянца Гайріха, Роберта Шпоннера та декількох інших. У результаті, у січні 1919 р. санітарному шефові при Начальній Команді Галицької Армії докторові Костю Танякевичу на фронті підпорядковувалися 24 лікарі [12].

Санітарний стан краю був тоді критичним. Медичну та санітарну службу необхідно було організувати в надзвичайно складній воєнній та соціальній ситуації від самих основ. У створеному уряді ЗУНР — Раді Державних Секретарів (РДС) — посаду секретаря "Народного здоров'я" обійняв відомий лікар з Калуша, діяч Української національно-демократичної партії, посол до Галицького сейму, д-р Іван Куровець. Перед ним стояло завдання оперативно налагодити санітарно-адміністративний апарат, який був у стані повного розладу [2].

Нелегкі обов'язки держсекретаря охорони здоров'я І. Куровець виконував спершу у Львові, а згодом, після евакуації — в Станіславі. З осені 1918 р. через Галичину, згадував Куровець, котилася нескінченна маса "поворотців", колишніх вояків, полонених, втікачів. Вони принесли із собою пошесті "іспанки" (грипу), висипного і черевного тифу. Для припинення епідемії треба було встановити на кордонах і комунікаційних шляхах карантинні станції та залучити до виявлення і лікування хворих багато лікарів і допоміжного персоналу, відкрити додаткові ізолятори та забезпечити їх усім необхідним, долати саботаж польського населення. У період із лютого по травень 1919 р. захворіли на тиф 34 галицькі лікарі, з них 14 померли. Уряд ЗУНР надіслав розширений інформаційний матеріал про важку санітарну ситуацію в краї до Інтернаціонального комітету з поборення епідемій у Берні (Швейцарія) та його філій у Відні та Будапешті, прохаючи допомоги.

На початку березня 1919 р. в Галичину прибула санітарна комісія Червоного Хреста, яка високо оцінила зусилля українців у боротьбі з тифом та іншими інфекційними хворобами. Голова комісії, доктор Фрік сам захворів на тиф. Проте будь-якої реальної допомоги галичани не одержали. Доктор Куровець налагодив службу повітових лікарів, шпитальну справу. У лютому 1919 р. Державний Секретаріат у Станіславі створив державну раду здоров'я, до складу якої входив д-р Куровець. Організатор "Сокола" Іван Боберський згадував, що в уряді тих часів добре працювали тільки два міністерства — медицини і залізничного транспорту.

Після закінчення війни Іван Куровець усі свої сили віддавав "Народній лічниці" у Львові (українській медустанові для населення краю, що функціонувала на волонтерських засадах), відновивши працю розграбованої росіянами (при відступі зі Львова) амбулаторії. В цей час там практикувало, крім нього, усього четверо лікарів. Тому ординував не лише у внутрішньому відділі, але й приймав хворих з лор-патологією та очними хворобами. Виконував обов'язки касира, а з 1923 року і голови Товариства "Народна лічниця". Після польських реквізицій наприкінці 1918 року тут залишилися голі стіни. Завдяки Куровцеві було ліквідовано усі борги, проведено ремонти і розпочато всенародну акцію за побудову у Львові повноцінного стаціонарного українського шпиталю. У 1924 році доктор Куровець став директором

амбулаторії. У 1926 році, за сприяння митрополита Андрія Шептицького, товариство "Народна лічниця" отримує у власність велику земельну ділянку під побудову лікарні. Куровець постійно залучав фахівців до участі в справі лічниці. За час директорства Івана Куровця в амбулаторії почали безоплатно працювати відомі лікарі, співробітники львівських та краківських клінік М. Панчишин, М. Дзерович, О. Подолинський, О. Пелех та інші (до 14 осіб у 1930 році). Було придбано сучасні засоби (кварцову лампу, рентгенапарат). Значно зросла кількість хворих, що зверталися по допомогу до амбулаторії "Народної лічниці" (понад 25 тисяч осіб у 1930 році, кількість операцій сягнула 432 у 1930 році) [5].

Організація медичної служби відбувалася в складних умовах українсько-польського протистояння. Керівництво медичної служби створило мережу пунктів першої допомоги пораненим. Далі хворі та поранені відправлялися до гарнізонного шпиталю та в запілля. Через брак кваліфікованих медичних кадрів доводилося обходитися мінімальною кількістю персоналу. Однак в стислі строки вдалося організувати оперативну і ефективну допомогу пораненим [7].

Не дивлячись на це, медична служба зробила багато для надання медичної допомоги населенню краю та десяткам тисяч військовополонених, які переїжджали через Галичину. Була в основному ліквідована й грізна пошесть тифу, яка почала поширюватись у краї [8].

Література:

1. Гай-Нижник П.П. Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918—1920 рр.) / П.П. Гай-Нижник / Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. — К.: Українське агентство інформації та друку "Рада", 2009. — Вип. XXIII. — С. 326—348.
2. Д-р Іван Куровець // Лікарський вісник. — Львів, 1931. — 1 грудня. — Ч. 2-3. — С. 2.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України: Навч. посіб. / В.М. Іванов. — К.: МАУП, 2002. — Ч. 2. — 2003. — 224 с.
4. Лісна І.С. Становлення державності в Галичині (1918—1923 рр.). Монографія / І.С. Лісна. — Тернопіль, 2001. — 92 с.
5. Надрага Б., Семенів В. Міністр охорони здоров'я України / Б. Надрага, В. Семнів // Україна молода. — 2006. — № 234.
6. Окуневський Я. Микола Василько. Сильветка // Добржанський О.В., Старик В.П. Бажаємо до України! — Одеса: Маяк, 2008. — С. 973—976.
7. Сапіга О. Початки формування медичної та санітарної служби Української Галицької Армії / О. Сапіга // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 2009. — № 18. — С. 450—454.
8. Тищик Б.Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918—1923). Історія держави і права / Б.Й. Тищик. — Львів: Тріада Плюс, 2004. — С. 355—356.
9. Трембіцький В. Санітарно-медична справа в Україні. Санітарно-червоно-хресна служба в Галицькій державі / Трембіцький В. // Вісті комбатанта. — Торонто; Нью-Йорк, 1975. — Ч. 2. — С. 16—25.
10. Українські лікарі Прикарпаття / упорядники П. Арсенич, П. Білянський, С. Генік. — Коломия: "Вік", 1995. — С. 30—31.
11. Черненко В., Клим'юк І. Медицина Коломийщини: події, факти / В. Черненко, І. Клим'юк. — Коломия, 2010. — 312 с.
12. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. — Львів: Українознавча бібліотека НТШ, 1999. — 2-ге вид. — 397 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2012 р.